

Naturalność krajobrazu a atrakcyjność turystyczna w wybranych powiatach województwa podkarpackiego

The naturalness of landscape and the tourist attractiveness in the chosen districts of the podkarpackie voivodeship

Teresa Mitura

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Jarosławiu Im. Ks. Bronisława Markiewicza
ul. Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław
e-mail: miturat@wp.pl

Abstract. The Podkarpackie Voivodeship is undoubtedly an attractive region in terms of tourism. A considerable diversity of environment and variety of tourist and para-tourist infrastructure provide the differences in the tourism movement intensity.

In this work the two districts of the Podkarpackie Voivodeship are compared. These regions are different in terms of the natural environment features and the anthropogenization. The goal of the research was to what extent environmental transformation impacts possibilities of the tourism development in the regions under study.

The Mielec district is an industrial and agricultural region characterized by a landscape significantly transformed by man. The Special Economic Zone Euro Park, numerous production plants, considerable pollution of the environment and a relatively small area of forests do not contribute to the tourism development in this region.

The Bieszczady district is considered to be the most beautiful region in the Voivodeship. Distinguishing landscapes with mountain pastures in the Bieszczady Mountains make it the most original and natural mountain region in our country. In addition, almost the whole region is situated in the frames of protected areas. It is why Bieszczady district is the region very often visited by tourists.

Słowa kluczowe: powiat, atrakcyjność turystyczna, krajobraz, przekształcenia środowiska, baza noclegowa

Key words: district, tourist attractiveness, landscape, environmental transformation, accommodation facilities

Wprowadzenie

Województwo podkarpackie niewątpliwie należy do regionów bardzo atrakcyjnych turystycznie. Spowodowane jest to różnorodnością środowiska przyrodniczego. Jednakże w obrębie samego województwa znajdujemy obszary w różnym stopniu przekształcone przez człowieka, co ma istotny wpływ na ich większą lub mniejszą atrakcyjność turystyczną.

Na szczególną uwagę zasługują Bieszczady i Beskid Niski z naturalnie atrakcyjnym krajobrazem, znacznym zalesieniem i wybitnymi walorami turystycznymi stwarzając doskonale warunki do rozwoju różnorodnych form turystyki.

O atrakcyjności przyrodniczej województwa podkarpackiego świadczy również fakt, iż 44,7% jego powierzchni to obszary prawnie chronione. Stanowi to 7,9% obszarów chronionych w skali Polski (Bank danych... 2008). Wśród obszarów chronionych są dwa Parki Narodowe: Bieszczadzki i Magurski. Ponadto na terenie

województwa znajduje się 10 Parków Krajobrazowych, 16 Obszarów Chronionego Krajobrazu oraz inne formy ochrony przyrody.

Cel i metody badań

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie oraz porównanie różnych, pod względem naturalności środowiska przyrodniczego, powiatów województwa podkarpackiego.

Cel powyższy przyjęto zgodnie z założeniem, iż naturalność środowiska, jest jedną z przyczyn jego atrakcyjności turystycznej i w znacznym stopniu przyczynia się do wzmożonego zainteresowania turystów, a podstawowymi kryteriami oceny atrakcyjności środowiska naturalnego są: rzeźba terenu, klimat, wody powierzchniowe oraz szata roślinna (Warszyńska, Jackowski 1978).

W pracy skupiono się głównie na porównaniu rzeźby terenu oraz naturalnej szaty roślinnej, wychodząc z założenia, iż te dwa elementy środowiska przyrodniczego są ważne dla potencjalnego turysty, szczególnie z punktu widzenia turystyki wypoczynkowej, rekreacji oraz turystyki aktywnej. Ponadto naturalność środowiska przyrodniczego przedstawiono przez pryzmat jego zanieczyszczenia i form ochrony. W końcowym etapie ocenie i porównaniu poddano zasoby bazy noclegowej jako jednego z elementów zagospodarowania turystycznego. Założono, iż wielkość bazy noclegowej wynikająca z popytu, świadczy o stopniu zainteresowania turystów danym obszarem, którzy w naturalny sposób wymuszają, bądź nie, jej rozwój. Dla porównania wybrano dwa powiaty – mielecki oraz bieszczadzki.

Obszary badań

Powiat mielecki położony jest w północno-zachodniej części województwa, w Kotlinie Sandomierskiej w obrębie regionów: Doliny Wisły, Doliny Wisłoki i Płaskowyżu Tarnowskiego (Starkel 1999).

Powiat bieszczadzki obejmuje najdalej, na południowy-wschód, wysunięty skrawek Polski. Od wschodu i południa granica powiatu pokrywa się z granicą państwową z Ukrainą, będącą równocześnie wschodnią granicą Unii Europejskiej. W jednym punkcie (na szczycie Kremenaros/Krzemieniec 1221 m n.p.m.) granica powiatu styka się z Republiką Słowacką.

Powiat mielecki jest nieznacznie mniejszy od powiatu bieszczadzkiego, lecz zamieszkuje go sześciokrotnie więcej osób. W obu badanych powiatach odmiennie kształtuje się struktura użytkowania gruntów, w powiecie mieleckim dominują użytki rolne, w bieszczadzkim zaś lasy. Szczegółowe dane dotyczące cech społeczno-ekonomicznych badanych powiatów zawiera tabela 1. Dla porównania podano również wybrane charakterystyki dla województwa.

Charakterystyka wybranych cech środowiska przyrodniczego

Rzeźba powiatu mieleckiego charakteryzuje się małymi deniwelacjami terenu. Występują tu tereny od równinnych, przez faliste do pagórkowatych. We wschodniej części powiatu, na prawym brzegu Doliny Wisłoki znajduje się dobrze wykształcony system teras. Ponad dnem doliny, na wysokości 5-15 m wznosi się zwydmiona terasa plejstocenska. Obszar pokryty wydmiami zajmuje około 120 km². Wydmy sięgają wysokości 220-230 m n.p.m. i mają średnio 10-15 m wysokości względnej (Mitura 2003). I jest to zbliżony do naturalnego, najbardziej atrakcyjny przyrodniczo i krajobrazowo fragment powiatu, który stanowi obszar rekreacyjny dla lokalnej społeczności.

Powiat mielecki cechuje się znacznym przekształceniem antropogenicznym krajobrazu. Z tego względu znikomą powierzchnię zajmują w nim obszary naturalne, o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych (Tab. 1). Są to Obszary Chronionego Krajobrazu: Przeclawski, fragmenty Mielecko-Głogowsko-Kolbuszowskiego oraz Jastrzębsko-Żdzarskiego. Ponadto na terenie powiatu znajdują się fragmenty Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk (Dolina Wisłoki z dopływami i Tarnobrzaska Dolina Wisły) oraz Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków (Puszcza Sandomierska) w ramach ochrony Natura 2000.

Tab. 1. Wybrane cechy społeczno-ekonomiczne obszarów badań w 2008 lub w 2007* r.
 Tab. 1. Chosen socio-economic features of the areas of research in 2008 or in 2007*.

Wyszczególnienie		Powiat bieszczadzki	Powiat mielecki	Województwo podkarpackie
Powierzchnia (ha)		113 906	88 003	1 784 573
Liczba gmin		3	10	
Liczba miejscowości		87 (1 miasto)	114 (3 miasta)	
Liczba mieszkańców		22 106	133 314	2 097 338
Gęstość zaludnienia (osób na km ²)	Średnia	19	151	118
	Max	561* (m. Ustrzyki Dolne)	1301* (m. Mielec)	
	Min	5* (gm. Lutowiska)	71* (gm. Radomyśl Wielki)	
Użytkowanie gruntów (% powierzchni ogólnej)	Użytki rolne	20,2	63,5	51,7
	Grunty orne	6,7	50,7	35,6
	Lasy	74,1	25,4	39,3
Lesistość (%)	Średnia	69,1	22,3	36,8
	Max	80,9* (gm. Lutowiska)	40,5* (gm. Przecław)	
	Min	60,3* (gm. Ustrzyki Dolne)	3,9* (gm. Gawłuszowice)	
Obszary prawnie chronione (% powierzchni ogólnej)		99,9	13,2	44,7

Źródło: opracowanie własne; Bank danych... 2008; * Województwo Podkarpackie... 2008.

Jest to jeden z najmniej zalesionych obszarów na terenie województwa, a w gminach, gdzie dominującą formą gospodarki jest rolnictwo wskaźnik lesistości należy do najmniejszych (Tab. 1).

Współczesne zbiorowiska leśne w powiecie mieleckim są silnie zniszczone i zachowały się jedynie na bardzo ograniczonej przestrzeni, na terenach o najsłabszych glebach, nienadających się do użytkowania rolniczego. Skład gatunkowy lasów znacznie odbiega od naturalnego. Drzewostan stanowi w większości nasadzoną monokulturę sosny (89%), której średni wiek szacuje się na około sto lat (Mitura 2003). Największy kompleks leśny znajduje się we wschodniej części powiatu obejmując swym zasięgiem, wspomnianą wcześniej, zwydmioną terasę plejstoceńską.

Istotnym czynnikiem decydującym o atrakcyjności turystycznej, obok naturalności krajobrazu, jest czystość środowiska. Powiat mielecki jest powiatem o charakterze przemysłowo-rolniczym. Tu funkcjonuje, powstała jako jedna z pierwszych w Polsce, Specjalna Strefa Ekonomiczna Euro Park Mielec, skupiająca ponad 70 zakładów produkcyjnych i firm usługowych. Powiat ten znalazł się wśród obszarów o największej skali zanieczyszczeń powietrza i wód w województwie podkarpackim. Emisja zanieczyszczeń gazowych wynosiła w 2008 roku około 3000 Mg na rok, a emisja pyłów ponad 200 Mg na rok (Ocena jakości... 2008). Wody głównej rzeki powiatu, Wisłoki, badane w ujęciu w okolicach Mielca, znalazły się poza kategorią (Stan środowiska... 2008).

Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, iż w krajobrazie powiatu mieleckiego przeważa monotonia urzeźbienia oraz słabe zalesienie, nie stanowiące istotnych walorów turystycznych. Powiat postrzegany jest jako mało atrakcyjny, z dysharmonijnym i przekształconym przez człowieka krajobrazem oraz znacznie zanieczyszczonym środowiskiem.

Drugi z badanych obszarów, powiat bieszczadzki w całości położony jest w obszarze górskim Bieszczadów, należącym do łańcucha Zewnętrznych Karpat Wschodnich. Jest obszarem słabo przekształconym przez człowieka, z zachowanym naturalnym charakterem środowiska przyrodniczego.

Wysokości bezwzględne Bieszczadów rosną w kierunku południowo-wschodnim, osiągając kulminacje w tzw. Gnieździe Tarnicy (Tarnica 1346 m n.p.m.), gdzie znajduje się pięć, z sześciu, szczytów górskich przekraczających wysokość 1300 m n.p.m. Wysokości względne osiągają wartości 600 m (Szmuc 2008).

Charakterystyczną cechą wyróżniającą Bieszczady jest tutejsza przyroda. W Bieszczadach występuje odrębny niż pozostałych polskich górach układ pięter roślinnych. Piętro pogórza (dolin) sięga do ok. 500 m n.p.m., piętro regla dolnego sięga do ok. 1150 m n.p.m., natomiast powyżej górnej granicy lasu, po najwyższe szczyty, rozpościera się piętro łąk subalpejskich i alpejskich (połonin).

Znaczna część ekosystemów występujących w piętrze regla dolnego ma charakter naturalny. Są to lasy bukowe, bukowo-jodłowe, bukowo-jaworowe, jaworowe, olszowe i świerkowo-jodłowe. Niżej położone zbocza oraz dna dolin mają charakter antropogeniczny. Do połowy XX wieku funkcjonowały w nich duże wsie oraz tradycyjna gospodarka pasterska i rolna, rozwijały się też przemysły drzewne. Po wysiedlonych i zniszczonych wsiach pozostał jedyny w swoim rodzaju, unikatowy krajobraz, nastąpił proces wtórnego zdziczenia przyrody (Winnicki, Zemanek 2003).

Układ struktury użytkowania gruntów, duża lesistość, najwyższa w województwie oraz mała gęstość zaludnienia (Tab. 1) są walorami stanowiącymi o znacznej atrakcyjności turystycznej regionu.

O niskim stopniu przekształcenia środowiska przyrodniczego powiatu bieszczadzkiego świadczy fakt, iż prawie cała jego powierzchnia to obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych (Tab. 1). Wśród nich znalazł się powołany przez UNESCO w 1992 roku Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie” obejmujący swym zasięgiem obszary przygraniczne Polski, Ukrainy i Słowacji. W Polsce w jego skład weszły: Bieszczadzki Park Narodowy, Park Krajobrazowy Doliny Sanu i Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy. Bieszczadzki to największy górski Park Narodowy w Polsce, a trzeci, co do wielkości w kraju. Ponadto Specjalnymi Obszarami Ochrony Siedlisk Natura 2000 są Dorzecze Górnego Sanu, Moczary, Bieszczady i Góry Słonne. Dwa ostatnie to również Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków.

Urozmaicona rzeźba powiatu bieszczadzkiego stanowi o jego wybitnych walorach krajobrazowych, umożliwia uprawianie turystyki pieszej, rowerowej górskiej, wypoczynkowej oraz sportów zimowych. A szata roślinna, zachowana tutaj w naturalnej strukturze, jest jego drugim, niewątpliwym atutem przyciągającym potencjalnych turystów.

Charakterystyka bazy noclegowej

Czynnikiem decydującym o stopniu rozwoju funkcji turystycznych, poza walorami naturalnymi środowiska, jest poziom zagospodarowania turystycznego, w którym istotną rolę odgrywa baza noclegowa. Jest ona jednym z ważniejszych elementów zagospodarowania, a jej wielkość jest głównym wskaźnikiem zdolności recepcyjnej badanego obszaru (Warszyńska, Jackowski 1978).

W powiecie bieszczadzkim znajduje się prawie 10% obiektów bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania woj. podkarpackiego. Pod względem zarówno ilości obiektów jak i miejsc noclegowych powiat ten znalazł się na drugim miejscu w województwie, po sąsiednim powiecie leskim. Liczba miejsc noclegowych w tychże obiektach, w powiecie bieszczadzkim, sześciokrotnie przewyższa liczbę miejsc noclegowych w powiecie mieleckim (Tab. 2).

Powiat bieszczadzki charakteryzuje się jednym z najwyższych w województwie współczynników liczby miejsc noclegowych (w obiektach zbiorowego zakwaterowania oraz w kwaterach prywatnych i gospodarstwach agroturystycznych) przypadających na 1000 mieszkańców, który wynosi tutaj 149,0. Więcej (282,9) jest jedynie w powiecie leskim. Wartość ta zdecydowanie przewyższa średnią w województwie (14,1) oraz w powiecie mieleckim, w którym wynosi ona jedynie 4,1.

Baza noclegowa zbiorowego zakwaterowania powiatu bieszczadzkiego jest zróżnicowana. Stanowią ją obiekty noclegowe od hoteli trzygwiazdkowych (2 obiekty) po pola biwakowe (4 obiekty), świadczące usługi dla turystów o zróżnicowanych wymaganiach. Ponadto w powiecie znajduje się m.in. 2 schroniska, 4 szkolne schroniska młodzieżowe, 4 ośrodki wczasowe, 3 ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe. Znamienny jest rozwój prywatnej bazy noclegowej w tym i agroturystyki. Gospodarstwa agroturystyczne i prywatna baza noclegowa stanowią 72% obiektów powiatu, dysponując prawie 40% miejsc noclegowych (Tab. 2). W powiecie bieszczadzkim

znajduje się 8,6% gospodarstw agroturystycznych województwa, których jest ponad 20 razy więcej niż w powiecie mieleckim, a miejsc noclegowych 50-krotnie więcej.

Korzystający z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania w powiecie bieszczadzkim stanowili 6,5% wszystkich korzystających z noclegów w województwie, ponad dwukrotnie przewyższając liczbę takich osób w powiecie mieleckim. Jednakże wykorzystanie tej bazy jest niewielkie, mniejsze niż w badanym równoległym powiecie mieleckim i znacznie mniejsze od średniej wartości w województwie (Tab. 3). Największą popularnością cieszyły się tańsze miejsca noclegowe – domki turystyczne (48,3% wykorzystania miejsc noclegowych), schroniska (37,7%) oraz pensjonaty (36%) (Bank danych... 2008). Na niski stopień wykorzystania miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania niewątpliwie wpływ ma fakt, iż około 46% turystów odwiedzających województwo podkarpackie deklarowało korzystanie z noclegów u krewnych i znajomych bądź w obiektach noclegowych indywidualnego zakwaterowania (Turystyka Polska... 2008). Niestety brak danych statystycznych dotyczących wykorzystania miejsc noclegowych w kwaterach prywatnych oraz gospodarstwach agroturystycznych nie pozwala na rzetelną analizę zjawiska.

Tab. 2. Obiekty i miejsca noclegowe w 2008 r.

Tab. 2. The sleeping bases and sleepers in 2008.

Kategoria		Powiat bieszczadzki	Powiat mielecki	Województwo podkarpackie
Obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania	Wszystkie obiekty noclegowe	35	8	355
	Liczba obiektów całorocznych	21	6	268
	Liczba miejsc noclegowych we wszystkich obiektach	2081	527	21 349
Prywatna baza noclegowa i gospodarstwa agroturystyczne	Liczba obiektów ogółem	92	4	1074
	Liczba obiektów całorocznych	83	3	807
	Liczba miejsc noclegowych we wszystkich obiektach	1212	24	8288

Źródło: opracowanie własne; Baza noclegowa Instytutu Turystyki.

Tab. 3. Wykorzystanie miejsc noclegowych w obiektach bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania w 2008 r.

Tab. 3. The using of sleepers in objects of sleeping bases of collective accommodation in 2008.

Powiat	Liczba korzystających	Liczba udzielonych noclegów	Wykorzystanie miejsc noclegowych (%)
bieszczadzki	40 548	106 562	20,2
mielecki	16 798	30 551	24,7
woj. podkarpackie	619 372	1 886 570	31,8

Źródło: opracowanie własne; Bank danych regionalnych GUS.

Odmienne kształtuje się struktura bazy noclegowej powiatu mieleckiego, w którym znajduje się tylko 8 obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania, w tym 4 obiekty hotelowe, motel, szkolne schronisko młodzieżowe i in. hotele, stanowiące połowę obiektów oferują całoroczne miejsca noclegowe i wysoki standard usług. Specjalizują się przede wszystkim w obsłudze konferencji, szkoleń, spotkań biznesowych oraz imprez okolicznościowych. Stąd słusznym wydaje się stwierdzenie, iż w powiecie mieleckim rozwija się głównie

turystyka biznesowa związana z rozwojem SSE Euro Park Mielec i pod ten rodzaj turystyki przygotowywana jest baza noclegowa.

Powiat mielecki cechuje większe wykorzystanie bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania (24,7%), a wynikające ze specyfiki turystyki w tym rejonie wykorzystanie miejsc noclegowych w hotelach wynosiło 38,9%, gdy w powiecie bieszczadzkim jedynie 12,8%.

W powiecie mieleckim znajdują się jedynie 4 obiekty zaliczane do prywatnej bazy noclegowej i gospodarstw agroturystycznych (Tab. 3). Stawia to powiat wśród tych, w których ten rodzaj bazy noclegowej jest najmniej rozwinięty. Niestety znacznie przekształcone środowisko naturalne, brak walorów wypoczynkowych oraz wsie, które zatraciły swój charakter i stały się zurbanizowanym zapleczem sypialnym nie stanowią atrakcji dla potencjalnych turystów i nie sprzyjają rozwojowi agroturystyki w tym regionie, a tym samym nie wymuszają powstawania obiektów tej formy zakwaterowania.

Podsumowanie

Walory przyrodnicze w znacznej mierze przyczyniają się do rozwoju funkcji turystycznych. Dodatkowo występowanie znacznych powierzchni obszarów chronionych sugeruje turystyce, iż region jest atrakcyjny i warty odwiedzenia. Naturalność krajobrazu jest jedną z przesłanek świadczących o dużej atrakcyjności turystycznej regionu. Porównanie dwóch, znacznie różniących się pod względem cech środowiska przyrodniczego oraz jego przekształcenia przez człowieka, powiatów potwierdza powyższe twierdzenie.

Wypoczynek, poznanie przyrody i turystyka aktywna stanowią motyw przyjazdu dla ponad 50% turystów odwiedzających woj. podkarpackie (Badanie przyjazdowego... 2009). W powiecie bieszczadzkim istnieją możliwości do realizacji właśnie takich celów przyjazdów turystycznych. Przyczynił się do tego głównie oryginalny urok Bieszczadów, ich pierwotna przyroda, względna bezludność ale również i moda. To teren, na którym można uprawiać różnorodne formy turystyki przez cały rok. Sprzyja temu bogata i zróżnicowana baza noclegowa, spełniająca wymagania każdego turysty.

Powiat mielecki z rozwiniętym przemysłem i rolnictwem nie posiada wybitnych przyrodniczych walorów turystycznych, szczególnie tych o charakterze wypoczynkowym. Baza noclegowa funkcjonująca w tym powiecie nastawiona jest i służy przede wszystkim turystyce biznesowej. Jest to głównie baza hotelowa z zapleczem przygotowanym do obsługi konferencji, szkoleń i imprez okolicznościowych.

Literatura

Badanie przyjazdowego ruchu turystycznego w wybranych miejscach recepcji turystycznej województwa podkarpackiego w okresie V-IX 2009 roku. Badanie wykonane przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego (<http://www.si.podkarpackie.pl/Turystyka>).

Bank danych regionalnych GUS. 2008 (<http://www.stat.gov.pl/bdr>).

Baza noclegowa Instytutu Turystyki, zasoby bazy noclegowej. 2008 (<http://www.intur.com.pl/bazy/obiekty/b2.php?w1=18&rok=2008>).

Baza noclegowa Instytutu Turystyki, prywatna baza noclegowa. 2008 (<http://www.intur.com.pl/bazy/kwatery/kw2.php?w1=18&zestaw=razem>).

Mitura T., 2003. Stopień przekształcenia krajobrazu w powiecie mieleckim w ostatnich 150 latach, maszynopis pracy doktorskiej, UMCS w Lublinie.

Ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim za rok 2008. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Rzeszów (http://www.wios.rzeszow.pl/cms/upload/edit/file/opracowania/jakosc_powietrza/2008/ocena_2008_tekst.pdf).

Stan środowiska w województwie podkarpackim w latach 1999-2008. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Rzeszów (http://www.wios.rzeszow.pl/pl/1,60,170,389/2/raport_zalata_1999_2008.html).

Starkel L., (ed.), 1999. Geografia Polski środowisko przyrodnicze, PWN, Warszawa.

- Szmuc R., 2008. Koncentracje wybranych cech przyrodniczych dla oceny turystycznej Podkarpacia, In: Współczesne problemy rozwoju społeczno-ekonomicznego Podkarpacia ze szczególnym uwzględnieniem turystyki, Kisiel L. (ed.), Przeworsk.
- Turystyka Polska w 2007 roku. Układ regionalny 2008. Instytut Turystyki, Warszawa.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978. Podstawy geografii turystyki, PWN Warszawa 1978.
- Winnicki T., Zemanek B., 2003. Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego, BdPN, Ustrzyki Dolne (<http://www.bdpn.pl>).
- Województwo Podkarpackie podregiony, powiaty, gminy. 2008. Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów.

